

Oponentský posudek na disertační práci Mlady Mikulcové

Obraz nebeského shromáždění ve Starém zákoně a literární paralely starověkého Předního východu

Předložená práce Mlady Mikulcové si klade za cíl ukázat souvislosti a zároveň i podtrhnout odlišnosti starozákonního materiálu a dostupného materiálu, jenž není jen literární povahy, jak by se zdálo z titulu, z oblasti starověkého Předního východu, tedy především z Egypta, Mezopotámie a předizraelského Kanaánu. Autorka zvolila zajímavé téma, které má svou velkou relevanci pro exegezi novozákonních, ale i dalších pobiblických spisů.

Práce má 209 stran vlastního textu a je rozdělena do čtyř zásadních kapitol: I. Literární kritika starozákonních mytologických motivů, II. Mýtus a drama: implicitní inscenace, III. Výjev nebeského Soudu ve starozákonních textech a IV. Scénická podoba obrazu nebeského tribunálu. Výklad je doplněn bohatými odkazy na literaturu a komentáři, bibliografický soupis zabírá dalších 20 stran textu. Výklad je opatřen všemi náležitostmi potřebnými pro vědeckou práci. Autorka uvádí také relevantní texty vesměs ve vlastním překladu a popis vyobrazení (škoda jen, že texty nemohly být doplněny příslušnými vyobrazeními, což by pro knižní vydání bylo přínosné – alespoň v podobě pérovek). Práce je svědectvím autorčina hlubokého zájmu o danou problematiku, bezpečné orientace v ní, velkých jazykových znalostí, a to jak starých jazyků, tak jazyků moderních. Je napsána s velkou akribií a zaujetím. Celkově je třeba práci hodnotit velmi kladně. Přesto si dovoluji připojit několik kritických poznámek k jednotlivým kapitolám.

I. kapitolu otevírá autorka krátkou pasáží o literární kritice starozákonních textů; její smysl mi však není příliš zřejmý. Je to jakési polemické otevření tématu, aniž by čtenář o tématu něco věděl a celá tato úvodní pasáž (str. 12n) zní spíše proklamativně než přesvědčivě. Domnívám se, že vcelku negativní autorčino hodnocení současných exegetických metod není zcela oprávněné (včetně hodnocení strukturální analýzy jako bezduché) a prozrazuje jistou autorčinu metodickou předpojatost, která se objevuje i dále. To je asi má jediná výraznější výhrada k předložené práci. Práce si alespoň podle názvu klade za cíl srovnání či vyjasnění vztahu mezi obrazy nebeského shromáždění z materiálu starověkého Předního východu a odpovídajícími starozákonními pasážemi. Celý problém podle mého názoru leží v nepřilíživě šťastně zvolené „konfrontaci“ religionistického a teologického přístupu k interpretaci starozákonních textů. Nedomnívám se, že by se tato hlediska vylučovala. Obtíž leží jistě už v materiálu samém, totiž ve skutečnosti, že zatímco náboženství Předního východu nemají v současnosti pokračování, takže náš pohled na náboženské představy tehdejších kultur je relativně objektivní a v zásadě religionistický, starozákonní texty jsou stále součástí světa víry dvou současných světových náboženství, pokud je badatel vyznavačem jednoho z nich jakožto teolog, není vždy snadné udržet si patřičný odstup. Domnívám se přesto, že by bylo náležité důsledně držet i pro starozákonní texty religionistické hledisko a neargumentovat místy neorganicky kanonickým principem čtení Starého zákona, resp. celého Písma, v křesťanské exegezi. Autorka má nesporně pravdu, když ukazuje, že probírané starozákonní obrazy mají své pokračování a kreativní recepci v dalších textech, jež tvoří součást Nového zákona, i nekanonických textech následné židovské tradice. To je sice velmi zajímavé téma, by bylo mu podle mého názoru vhodnější věnovat samostatnou kapitolu v závěru práce.

Následující přehled názorů zastoupených jednotlivými autory v další části první kapitoly dává poměrně jasnou představu o pohybu a vývoji v bádání nad danou problematikou. Za základní otázku považuje Mlada Mikulcová objasnění vztahu mezi kanaánským polytheismem a starozákonním monotheismem, který jako by byl obrazy nebeského shromáždění, jejichž původ je nepochybně předizraelský, zpochybňován či relativizován. To se jí na daném materiálu podařilo. V této kapitole mi však unikají některé souvislosti: z jakého důvodu považovala autorka za nezbytné doplnit tuto kapitolu novozákonními a židovskými nebiblickými recensemi základního motivu (nebeského shromáždění) a jeho jednotlivých prvků včetně patristické exegeze? Na str. 23 je mi úvodní odstavec 4. podkapitoly v dané souvislosti metodicky málo srozumitelný, úvodní formulaci „v tradiční exegezi není obraz nebeského shromáždění pojat literárně-kriticky, ale jakožto součást vyjádření Božího soudu patří k základním termínům eschatologie“ i celou poznámku 70 považuji za dost nešťastnou (mj. Pavlovo učení nelze dokumentovat ze Skutků apoštolů a pasus o dogmatizaci s odkazem na KKC a Ratzingerovu Eschatologii se mi zde jeví skutečně nefunkční a z hlediska metody neadekvátní). Na str. 26 by bylo na místě vysvětlení souvislosti mezi gnostickou tradicí a nekanonickými apokalyptickými spisy (henochovské spisy ad.), v současné verzi práce splývají vjedno.

V II. kapitole se autorka věnuje představení a interpretaci paralelního materiálu starověkého Předního východu. Jakožto neodborník na tuto oblast si netroufám hodnotit autorčin výkon jinak než s uznáním. Základní téma je představeno s přehledem a erudicí. Nesouhlasila bych pouze s příliš jednoznačnou interpretací biblického

pojetí času (str. 38), protože skutečně lineárně je čas v rámci biblického konceptu chápán až s nástupem apokalyptiky.

Těžiště práce pak představují kapitoly III a IV. Autorce se podařilo osvětlit jak celkový koncept nebeského shromáždění ve Starém zákoně, tak jeho jednotlivé části, a to na pozadí mytologických představ tehdejšího světa. V tom tkví velký přínos práce. Rozbory jednotlivých scén jsou podrobné, jazykově, religionisticky i teologicky skutečně relevantní. Jediné, co mi nebylo zcela jasné, proč klade autorka takový důraz na patristickou exegezi příslušných textů, přičemž výraznější odkazy na současnou exegezi jsou podstatně méně zastoupeny. Osobně mám podobně jako v první části místy problémy s použitou metodou. Používaný kanonický přístup k Písmu se mi jeví problematický a v některých interpretacích mi není jasné, zda autorka dostatečně rozlišuje mezi historickou a literární realitou. Ve snaze o důsledné dovedení tématu do novozákonní recepce a její patristické exegeze autorka dospívá k závěrům, které k tématu podle mého názoru nepatří (viz např. str. 83, 90 s pozn. 362, 143, 167). Domnívám se, že mnohem adekvátnější metodou interpretace by byla historicko-kritická metoda, alespoň pro stanovení různých vrstev podání. Autorka k ní čas od času sahá, přesto se k ní staví značně kriticky (viz str. 77). Tato metoda nicméně dovoluje jistou diferenciaci textového materiálu. Na str. 110 mi v této souvislosti není jasná věta „V žádném ze starozákonních obrazů nebeského shromáždění se neobjevuje výraz Elohim. Kromě hypotézy o jahvistickém prameni tu může být i obava...“: jaké obrazy má autorka na mysli, že je uvádí do souvislosti s jahvistickým pramenem? Ten se vztahuje, pokud vím, na nejstarší vrstvu Pentateuchu, ale všechny citované texty jsou z mladší doby. Podobně i na str. 116, kde se hovoří o monoteistické víře od Mojžíše dále (Ex 3): i zde by bylo na místě rozlišovat dobu Mojžíšovu jako historickou epochu a její literární interpretaci. Domnívám se, že stále je ještě třeba rozlišovat mezi monolatrií a monotheismem, resp. striktním monotheismem exilní a poexilní doby.

Pokud jde o interpretaci Jobova příběhu jako celku, domnívám se, že existují i jiné možnosti interpretace. Autorka preferuje interpretaci příběhu jako porážky Satana, byť v závěrečném epilogu tento moment není přímo tematizován. Zato je zde zdůrazněn moment Jobova ospravedlnění vzhledem k jeho přátelům, kteří jsou stoupenci onoho klasického „dogmatu“ jednání-odplata/odměna (Tun-Ergehen). Celý závěr je podle mého názoru možné vidět nakonec jako svým způsobem potvrzení tohoto principu: Job zůstal spravedlivý i přes svůj zápas o pravdu svého života „proti“ Bohu a Bůh ho odměnil, takže nakonec se mu dařilo ještě lépe. Ale možná se různé výklady spíše doplňují, než aby si odporovaly.

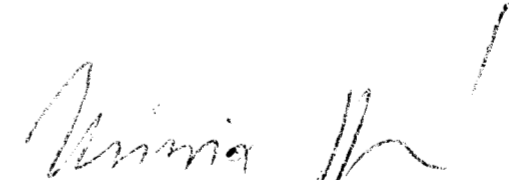
Do kapitoly o Božím poslu (str. 170n) by možná bylo správné doplnit zmínku o jisté „záměnnosti“ Boha a jeho posla v některých textech SZ. Funkce kapitoly o řecké mantice a profétii mi v souvislosti s tématem není docela zřejmá, bylo by užitečné doplnit nějaký úvodní pasus.

Pokud jde o závěry práce, nelze s nimi než souhlasit. Autorčino hodnocení starozákonního materiálu ve vztahu k jiným nebiblickým textům je výstižné a uvážené.

Práci považuji za velmi kvalitní, zpracovanou s velkou pečlivostí a prokazující autorčiny hluboké znalosti problematiky. Mé připomínky jsou určeny především pro autorku jako podněty k připravovanému knižnímu vydání její disertační práce. Doporučuji s radostí k obhajobě.

P. S. Na některých místech se autorka neubráníla opakování (někde téměř doslovnému), k němuž vedlo opakování tématu, byť z jiného pohledu, což by bylo pro knižní vydání na místě odstranit (např. str. 173 a 183n). Některá drobná upozornění (včetně oprav některých překlepů) jsme pro autorku poznamenala na okraj recenzovaného exempláře.

1. 5. 2007

Doc. PhDr. Mireia Rýšková, Th.D.